

Tijdschr Jeugdgezondheidsz (2019) 51:170–171
<https://doi.org/10.1007/s12452-019-00195-2>

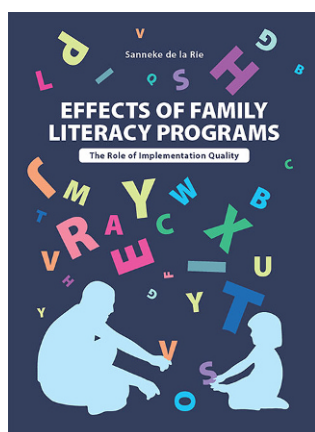

Effecten van gezinsprogramma's – de rol van implementatiekwaliteit

S. de la Rie

Published online: 18 October 2019

© Bohn Stafleu van Loghum is een imprint van Springer Media B.V., onderdeel van Springer Nature 2019

Titel: Effects of family literacy programs. The role of implementation quality

Thesis: Erasmus Universiteit Rotterdam, Nederland

Promotiedatum: 15 november 2018

Promotoren: prof.dr. R.C.M. van Steensel en prof.dr. S.E. Severiens

Copromotor: dr. A.J.S. van Gelderen

ISBN: 978-94-6375-055-4

Link: <https://repub.eur.nl/pub/112160/Dissertation-Sanneke-de-la-Rie.pdf>

Wat waren het doel en de vraagstelling?

Met Family Literacy Programs – in het Nederlands 'gezinsprogramma's' – wordt geprobeerd de ontwikkeling van de geletterdheid van jonge kinderen te ondersteunen via het stimuleren van het geletterde gezinsklimaat. Over het algemeen blijken gezinsprogramma's effectief, maar voor kinderen van laagopge-

leide ouders en kinderen van ouders die tot een etnische minderheid behoren zijn dergelijke programma's niet tot nauwelijks effectief. In de literatuur wordt gesuggereerd dat variatie in implementatiekwaliteit (deels) verantwoordelijk is voor de gevonden verschillen in effectiviteit. Met behulp van een omvattend raamwerk voor het meten van implementatiekwaliteit is in vier deelonderzoeken gekeken hoe implementatiekwaliteit wordt meegenomen in onderzoek naar gezinsprogramma's. Vervolgens is dit raamwerk toegepast binnen een effectonderzoek naar het Nederlandse gezinsprogramma Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE) Thuis. Hieruit volgden aanbevelingen voor verbetering van de implementatie van gezinsprogramma's.

Hoe vond het onderzoek plaats?

Het eerste onderzoek betreft een review van de literatuur over implementatiekwaliteit van gezinsprogramma's, met als doel inzicht te krijgen in de manier waarop programma-implementatie in effectonderzoeken tot nu toe is gemeten. Daarnaast is gekeken wat eerder onderzoek laat zien aan systematische verschillen in de implementatie van dergelijke programma's. Ten slotte is nagegaan wat er bekend is over de relatie tussen implementatie en programmaeffecten. Het tweede onderzoek is een quasi-experiment, waarin de implementatiekwaliteit en effecten van een Nederlands programma zijn onderzocht: VVE Thuis voor kleuters (Nederlands Jeugdinstituut, 2014). In het derde en vierde onderzoek is diepgaander gekeken naar ouder-kindinteracties tijdens activiteiten uit gezinsprogramma's zoals VVE Thuis. Daarbij werd een welbekende geletterde activiteit, het voorlezen van een verhaaltje, vergeleken met een zogenaamde 'praatplaat'. Een praatplaat bestaat uit een complexe afbeelding waarop zich, binnen een bepaald thema,

Dr. S. de la Rie (✉)
Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam, Nederland
delarie@essb.eur.nl

allerlei gebeurtenissen afspelen. Praatplaten worden tijdens programma's zoals VVE Thuis ingezet om taal aan het kind te ontlocken. De observaties van ouder-kindinteracties tijdens deze twee activiteiten verschaffen inzicht in de manier waarop ouders reageren op verschillende activiteiten die in gezinsprogramma's worden aangeboden.

Wat zijn de uitkomsten?

In het reviewonderzoek zijn substantiële verschillen gevonden in de mate waarin de geanalyseerde effectonderzoeken aandacht besteedden aan drie belangrijke elementen van implementatiekwaliteit: overdracht (programmaoverdracht door trainers), uitvoering (programmadeelname door ouders) en 'transfer' (overheveling van programma-inhoud naar het dagelijks leven). Er zijn geen onderzoeken gevonden gericht op alle relevante aspecten van implementatiekwaliteit tezamen. In het bijzonder was er weinig aandacht voor de overdracht. Onderzoekers gaan er blijkbaar vanuit dat programma's getrouw worden overgedragen van trainers naar ouders, zonder dit daadwerkelijk te meten. Verder werd frequent gebruikgemaakt van zelfrapportage om implementatiekwaliteit te meten, wat de betrouwbaarheid van metingen doorgaans niet ten goede komt vanwege het risico op sociaal wenselijke antwoorden. Hoewel veel onderzoeken op basis van beschikbare gegevens een goede implementatiekwaliteit lieten zien, duiden enkele onderzoeken op potentiële risico's bij programma-uitvoering: zo was er in sommige programma's sprake van een hoge uitval en een lage opkomst bij trainingsbijeenkomsten. Dit was relatief vaak het geval bij ouders met een lage sociaaleconomische status en ouders die tot een etnische minderheid behoren. Relaties tussen implementatiekwaliteit en programma-effecten werden meestal niet onderzocht, en wanneer dit wel het geval was, gaven de bevindingen geen eenduidig beeld.

Uit het tweede onderzoek naar implementatiekwaliteit en effecten van het gezinsprogramma VVE Thuis voor kleuters kwamen geen hoofdeffecten naar voren op de taalontwikkeling van kinderen. Ook waren er geen aanwijzingen dat het programma veranderingen bij ouders teweegbracht: er waren geen effecten op ontwikkelingen in de frequentie van geletterde ouder-kindactiviteiten, de kwaliteit van interacties tijdens geletterde activiteiten en het vertrouwen van ouders in hun vermogen de schoolse ontwikkeling van hun kind te ondersteunen. Verscheidene maten voor implementatiekwaliteit (opkomst bij ouderbijeenkomsten, en kwaliteit en kwantiteit van de uitvoering van programma-activiteiten) lieten geen relaties zien met de ontwikkeling van kinderen. Achtergrondkenmerken van ouders waren niet gerelateerd aan kwantitatieve, maar wel aan kwalitatieve aspecten

van programma-implementatie. Zo waren de kwaliteit van de ondersteuning en het taalaanbod van ouders tijdens een programma-activiteit lager bij ouders met een lager opleidingsniveau, ouders met een migratieachtergrond en ouders met een andere moedertaal dan Nederlands.

Uit de vergelijking van interacties tijdens praatplaten en verhaaltjes (onderzoek 3 en 4) kwamen grote verschillen tussen ouder-kindparen naar voren in de lengte van de gesprekjes en het gebruik van abstracte taal (gesprekjes over onderwerpen buiten het hier en nu). Daarnaast droegen kinderen meer bij aan praatplaatdiscussies dan aan gesprekjes tijdens de voorleesactiviteit. Tijdens praatplaatactiviteiten werden vaker inferenties gemaakt (het hoogste abstractieniveau). Tijdens beide activiteiten produceerden hoger opgeleide ouders en hun kinderen meer abstracte taal dan lager opgeleide ouders en kinderen. Opmerkelijk was dat het gebruik van abstracte taal van ouders tijdens praatplaten de geletterde vaardigheden en receptieve woordenschat van kinderen voorspelde. Dit gold niet voor abstract taalgebruik van de ouder tijdens het voorlezen.

Wat is de meerwaarde/nieuwswaarde voor de JGZ-praktijk?

Dit proefschrift laat zien dat ook andere activiteiten dan voorlezen de kwaliteit van ouder-kindinteracties kunnen stimuleren. Praatplaten bleken veelbelovende activiteiten voor vroege interventie, vooral vanwege de mogelijkheid om kinderen actief te laten deelnemen aan het gesprek en abstracte gesprekjes uit te lokken, waaronder het maken van inferenties. Vaardigheden zoals het kunnen maken van inferenties zijn belangrijk voor de latere leesontwikkeling. Daarnaast maken de bevindingen duidelijk dat een goede implementatiekwaliteit van gezinsprogramma's niet vanzelfsprekend is.

Toekomstige evaluatieonderzoeken van gezinsprogramma's zouden meer aandacht moeten besteden aan implementatiekwaliteit om al dan niet optredende effecten te kunnen duiden. In de praktijk is het belangrijk om meer aandacht te geven aan de aansluiting tussen scholen en leerkrachten, het gezinsprogramma (in dit geval VVE Thuis voor kleuters) en deelnemende ouders. Een uitgebreidere voorbereiding op de programma-implementatie kan hieraan bijdragen. Daarbij is het essentieel om te kijken naar differentiatie in programmadoelen, -materialen en -overdracht, om zo de doorgaans heterogene groep van deelnemende gezinnen beter te kunnen ondersteunen.

Dr. S. de la Rie, postdoctoraal onderzoeker